

MARGINALIJE UZ PRILOG G. G. ARNAKISA „BYZANTIUM AND GREECE”

Gunnar Hering

Stav prema predavanjima R. Jenkinsa o temi »Bizant i Bizantinizam« koji je G. G. Arnakis objavio u posljednjem broju časopisa »Balkan Studies«¹, upravo izaziva polemičan odgovor. Da bismo izbjegli nesporazume stavit ćemo unaprijed jednu principijelnu primjedbu. Nitko ne bi mogao prigovoriti Arnakisu što je u svom odgovoru iznio samo nekoliko tačaka iz Jenkinsovih izlaganja koje su mu se činile osobito važne i sporne. Jenkins je u oba svoja predavanja probleme koje obrađuje tako široko zahvatio da je mnoga pitanja, o kojima već postoji obilna literatura, mogao dotaknuti tek u kojoj zavisnoj rečenici. Zato bi iscrpna diskusija o njegovim tezama neizbježno prešla okvir članka za časopis. Protiv manje ili više proizvoljnog izbora određenih Jenkinsovih teza ne bi se dakle moglo ništa primijetiti, pretpostavivši da ih Arnakis korektno, solidno i pošteno ispituje. Kod te tačke počinje upravo naše kritičko razmatranje.

Cilj je ove replike da pokaže na nekoliko osobito karakterističnih primjera na kakav zapanjujući način argumentira ovaj historičar iz Teksasa i kakvim se čudnim trikovima služi u diskusiji o Jenkinsovim tezama.

O Arnakisovu stavu treba principijelno napomenuti da Jenkinsove teze ne citira korektno i potpuno, nego ih većinom onako prekraja kako odgovaraju njegovoj polemici.

Jenkins je u Arnakisovim očima kriv zbog toga što ponavlja Fallmerayerove teorije o postanku novogrčkog naroda. Ta je polazna tačka krivo odabrana jer Jenkins i sam dobro zna kako stoji sa znanstvenom vrijednošću Fallmerayerovih teza. Dovoljno jasno kaže Jenkins (i suprotstavlja se Fallmerayeru u centralnoj tački njegove teorije):

»Nijedna razumna osoba ne će zaključiti da su iskonski narodi tih područja, ma kakvi oni bili i ma kako neznatni, nužno morali biti iskorijenjeni do posljednjeg čovjeka; u drugu ruku, ni jedna razumna osoba neće poreći da su ti narodi svedeni na minimum, i da . . . ih je naslijedila populacija useljenika koji su bili znatno brojniji od njih.«²

¹ ARNAKIS, G. G.: Byzantium and Greece. A Review Article. A Propos of Romilly Jenkins, *Byzantium and Byzantinism*. U: *Balkan Studies* IV (Thessaloniki 1963), 379—400.

² JENKINS, Romilly: Byzantium and Byzantinism. Lectures in Memory of Louise Taft Semple. Univ. of Cincinnati, 1963, 29. »No rational person will deduce . . . that the original populations of these areas, whatever and however small these may have been, must necessarily have been exterminated to the last man; on the other hand, no rational person will deny that these populations were reduced to a minimum, and that . . . they were succeeded by a population of immigrants overwhelmingly more numerous than they.«

Jenkinsova se dakle shvaćanja razlikuju u dvije tačke od shvaćanja većine njegovih kolega u struci: u prvom redu uzima da je broj Grka koji su nastavali zemlju u vrijeme provala Slavena bio znatno manji, a u drugom redu ne pripisuje greciziranje etnički tuđih dijelova stanovništva utjecaju jezgara grčkih naselja, već činjenici da su heterogeni elementi asimilirani odozgo, od strane države i crkve. Jenkinsova teza može biti diskutabilna, pa čak i pogrešna, ali ona nema nikakve veze s Fallmerayerom. Ako se Jenkins sam poziva na Fallmerayera, onda on to ne čini da bi mu nekritično povlađivao, već da bi mu odao poštovanje kao istraživaču koji je prvi uočio taj problem i bavio se njime.

Da bi pobio Jenkinsove teze, trebalo je da Arnakis umjesto ovakvih prigovora da fundiranu analizu odnosa stanovništva u vrijeme provala Slavena. Sociološki je, naime, potpuno neispravno ako se po činjenici da su Slaveni bili asimilirani zaključuje da su Grci koji su ih asimilirali nužno *morali* biti brojno jači od doseljenika. To je *moglo* biti tako — i Arnakis je to morao dokazati —, ali, s druge strane, mi danas znamo da na asimilaciju alogenog stanovništva mnogo više utječu društvene institucije (stil života, crkva, adopcija, regrutiranje, lični ili javni patronat) i prilagođenje nadmoćnoj kulturi. Asimilacione jezgre mogu pri tom biti demografski posve neznatne. Tako na primjer u bantuskoj Africi golem pokret ekspanzije potječe od najviše nekoliko rodova.³ Iz Arnakisovih primjedaba na Jenkinsovu tezu ne slijedi dakle baš ništa; njegova razmišljanja daleko zaostaju za metodološkim spoznajama suvremene znanosti.

Suglasnost između Jenkinsa i Arnakisa, kao i između svih koji su izrekli svoje mišljenje o etnogenezi Novogrka, postoji kad se radi o činjenici da su Slaveni u Grčkoj grecizirani. Tako bi bar trebalo pretpostaviti pročitavši Arnakisova opširna izlaganja o tom pitanju (391 i dalje). Ali čini se da Arnakis ne dopušta da je Jenkins, bar tom opće poznatom činjenicom, pogodio ono pravo. Tako dodaje bilješku u kojoj citira to mjesto iz Jenkinsovih predavanja. Ono glasi:

»Stanovništvo, ma kakva rasnog porijekla, postalo je potpuno bizantsko, po jeziku i po vjeri, po tradiciji i po nazorima. A to se pokršćavanje najvidljivije pokazuje u stvarnom izumiranju slavenskog jezika i njegovoj zamjeni bizantskim grčkim.«⁴

Na ovu odličnu definiciju onoga što možemo zamisliti pod greciziranjem Slavena odgovara Arnakis: »Jenkinsova tvrdnja je isto tako *zagonetna* kao Fallmerayerovo dokazivanje da su peloponeski Slaveni prihvatili grčki alfabet i jezik pri svom pokršćavanju.«^{4a} Bez obzira na to što Arnakis krivo

³ MÜHLMANN, W. E.: Ethnologie als soziologische Theorie der interethnischen Systeme. U: Kölner Zeitschrift für Soziologie und Sozialpsychologie VIII (Köln-Opladen 1956), 186—205, osobito 196 i d.

⁴ JENKINS, n. dj., 31. »The population, whatever its racial origins, became absolutely Byzantine, in language and religion, in tradition and outlook. And nowhere is this evangelisation more remarkable than in the virtual extinction of the Slav language, and its substitution by the Byzantine Greek.«

^{4a} ARNAKIS, n. d. »Jenkins' statement is as *enigmatic* as Fallmerayer's assertion, that the Slavs of the Peloponnesus adopted the Greek alphabet and language upon their baptism.«

razumije i strogo doslovno interpretira Fallmerayerov literarni način izražavanja, nema ta, ponešto nejasna, Nijemčeva teza ništa zajedničko s Jenkinsovom jasnom i čistom tezom, kojoj zaista neće nitko protusloviti. Onaj tko ovu formulaciju smatra za netačnu trebalo bi da radije pouči čitaoca što još može značiti »hellenization«, umjesto da sebi uštedi argumente ukazujući na Fallmerayera.

Gdjegod je grčki jezik mogao konkurirati nekom slavenskom, kaže Arnakis, »on se vrlo teško mogao održati« (392).^{4b} Ta se teza pojavila već u drugim raspravama novijeg datuma.⁵ Prema toj su tezi Grci, u svrhu komuniciranja sa Slavenima, naučili bugarski odnosno srpski jer Slaveni nisu mogli usvojiti mnogo teži grčki jezik.

Sigurno da svi sudovi koji generaliziraju kriju u sebi opasnosti, ali mislim da bi tačno obrnuta teza bila mnogo bliža historijskoj istini.

U ravnici, među seoskim stanovništvom, općenito je trajno prihvaćen onaj jezik kojim je govorila većina stanovnika. I pri tom je Bugarima bilo isto tako lako da nauče grčki kao i Grcima da usvoje slavenski jezik svoje okoline. Što se tiče glasovnog inventara, slavenski jezici prave Grcima isto takve poteškoće (š, č, ć, ž, dž, bug. ū) kao grčki Slavenu (γ, δ, θ). U pogledu sintakse i vokabulara, grčki se jezik makedonskih seljaka uopće nije razlikovao od bugarskog jezika stanovnika sjeverne Makedonije. Metodski je sasvim nedopustivo suprotstavljati nivou jezika npr. bugarskih seljaka njegovani jezik grčke literature da bi se odatle izvelo pravilo kako teško naučivi grčki nije mogao potisnuti primitivnije slavenske jezike. Kvalitativne su razlike postojale (kao uostalom u svim jezicima svih kultura) samo između jezika stanovnika kulturno razvijenijih gradova, s jedne strane, i jezika seljaka, s druge. Ali ovdje su često drugi faktori djelovali u korist širenja grčkog jezika: kroz stoljeća grčki je bio državni jezik pa je i nakon turskog osvajanja ostao jezik grčkih crkvenih otaca, teologije, crkvenih centara (osobito ekumenskog patrijarhata), pa i jezik obrazovanja uopće. To je bio jezik koji je omogućavao viši društveni prestiž i uvelike olakšavao socijalni uspon.

Historijske činjenice to potvrđuju: u novije vrijeme greciziranje Bugara brzo napredovalo, čak i u područjima bez grčke većine. Najjasniji primjer nadmoćne civilizatorske snage grčkog jezika navodi sam Arnakis: relativno brzo greciziranje Slavena u bizantskom carstvu.

Kod pobližeg se ispitivanja pokazuje koliko je zastranila tvrdnja da je grčki podlegao u konkurenciji sa slavenskim jezicima. Ta »teorija« može biti korisna za političke svrhe jer dopušta da se Slaven već unaprijed prikaže kao čovjek slabijeg duševnog kapaciteta i da se stanovništvo slavenskog jezika ad libitum proglašuje slaviziranim Grcima. Naučno se ta teorija ne može verificirati.

Kakav, dakle, argument navodi Arnakis za svoju tezu? Treba to dva puta pročitati da bismo se uvjerali da jedan historičar svojim čitaocima sasvim ozbiljno daje ovakve primjere: on kaže da su maloazijski izbjeglice grčke narodnosti i turskog materinjeg jezika, nakon svog preseljenja u sla-

^{4b} n. d. 392. »it was with great difficulty that it could hold its own«.

⁵ ΑΝΔΡΙΩΤΗΣ, Νικόλαος: Γλώσσα και έθνος, Solun 1963, 13;

ΛΑΟΥΡΑΑΣ, Βασίλειος: 'Ο Μακεδονικός' Αγών, Solun 1962, g. (IMXA 49)

venska sela Grčke, naučili slavenski jezik svojih susjeda, a ne možda grčki!! Ali to uopće nema nikakve veze s povoljnom ili nepovoljnom situacijom grčkog u konkurenciji sa slavenskim jezicima. U slavenskoj su okolini ti bje-gunci, koji ni od kuće nisu govorili grčki, naučili jedan slavenski jezik. U grčkoj bi okolini bili naučili grčki, a u albanskoj sredini albanski. Ta je činjenica tako jednostavna i lako razumljiva da nisu potrebne nikakve pomoćne konstrukcije i hipoteze da bismo to uvidjeli. To nikako ne dokazuje da se grčki općenito izgubio svuda gdje su se na horizontu pojavili Slaveni. Profesor Arnakis, koji baš ukazuje na to da grčki istraživači bolje poznaju svoju zemlju od stranih, morao bi znati da je već u srednjebizantsko vrijeme na Peloponezu prevladavao grčki jezik, a ne neki slavenski idiom kao što bi to moralo biti po njegovoj tezi.

Jenkins govori u svojim predavanjima o tome kako je na mentalitet Novogrka djelovala predodžba da potječu od starih Helena. Arnakis vidi u Jenkisovim izvođenjima u vezi s tim problemom »temeljnu nekorektnost«. ⁵⁴ On kaže da se grčki narod nikako nije odmarao na lovorikama svojih predaka, niti je, tvrdeći: »Mi smo civilizirali Evropu«, čekao na darove koje Evropa duguje svojoj duhovnoj domovini.

Svakako, u toj se formulaciji Jenkisova teza ne može održati. Ali bi i Arnakis morao znati kako su često i kako energično izvjesni krugovi u izvjesnim situacijama iznosili takve parole. Arnakis se, kao to jasno pokazuje osobito prvi dio njegove replike, odnosi sasvim naivno prema fenomenu grčkog nacionalizma i šovinizma i misli da su grčki nacionalisti iz patriotizma postavljali uvijek samo opravdane zahtjeve. Ipak se Arnakisovim primjedbama, što se tiče njihova sadržaja, ne mora ništa dodati; dovoljno je čitati grčke desničarske novine da bi se stekao diferenciran sud.

Interesantnija je metoda skraćenog citiranja Jenkinsovih teza, pomoću kojih Arnakis pokušava izazvati nepovjerenje čitalaca prema svom protivniku. Jer Jenkins upravo ističe da su Grci u toku razvoja svoje države nadvladali *progonopleksiju*. On kaže doslovno: »'Ancestoritis' nije više kočnje nego nadahnuće».⁵

Na to se mjesto, gdje se Jenkins dotiče evropeiziranja Grčke, Arnakis vraća tek na kraju svog članka, i to samo zato da bi nekorektnim sredstvima potcijenio svoga protivnika. On kaže:

»Završna primjedba profesora Jenkinsa o napretku i evropeiziranju Grčke u posljednjih pedeset godina možda je zakašnjelo ali dobrodošlo olakšanje za Grke. Bilo bi teško ne složiti se s njime u tom pogledu. Možda bi se jedino moglo natuknuti da ovaj auditorij nije spreman na tako dalekosežne, velikodušne tvrdnje, tačnost kojih se ne može ocijeniti u svjetlu onoga što je on rekao u ta dva predavanja.« (400)^{6a}

^{5a} ARNAKIS, n. d. »a basic unfairness«

⁶ JENKINS, n. d. »'Ancestoritis' is no longer paralysis, but inspiration.«

^{6a} ARNAKIS, n. d. 400. »Professor Jenkins' closing remarks about Greece's progress and westernization in the last fifty years might be a tardy but welcome relief to the Greeks. It would be hard to disagree with him here, except in so far as to hint that this audience is not prepared for such sweeping generous statements, whose accuracy cannot be appreciated in the light of what he said in the two lectures.«

Arnakisa očito smeta da Jenkins doduše piše literarno njegovanim stilom, ali suzdržava izraze divljenja. Historičar iz Teksasa vidi u tome odmah »stav koji je protivan divljenju« (391).^{6b} Ali duh kritike i znanstvene analize obično postupaju sa svojim objektom pomalo bez respekta; naučnom istraživanju on time pridonosi više nego što laudativno pisanje povijesti može dati.

Znatno sumnjivija od tih zabluda svakako je metoda klevetanja, koja Arnakisu također pomaže da olakša svoju argumentaciju. On piše:

»U naše su vrijeme nacisti pokušali oživjeti Fallmerayerovu teoriju kad je veliki dio Sjeverne Grčke bio zauzet od Bugarske, a Sjeverozapadna Grčka, uključivši Jonske otoke, bila pripojena Italiji, dok je ostatak zemlje bio pod krutom njemačkom i talijanskom okupacijom. I baš u to vrijeme je Max Vasmer, vodeći slavist Njemačke, pokazao put svojim studijem slavenskih toponima u Grčkoj. Drugi su autori pošli njegovim stopama, i neprijateljska je propaganda proglasila da je Grčka dio golemog slavenskog svijeta što ga je III Reich upravo nastojao osvojiti.« (396 i d.)^{6c}

Na očigled tako strahovitih optužbi pitamo se da li je Arnakis ikada imao u rukama Vasmerovu knjigu. Jer njezin bi sadržaj bio uvjerio Arnakisa u sasvim suprotno od njegovih shvaćanja.

U prvom redu, Vasmer je s nacistima imao isto tako malo veze kao mnogi njegovi kolege s politikom. Vasmer, koji je čitavoga svog života bio suhi grammaticus, nije se angažirao ni eksponirao ni u jednom ni u drugom pravcu te je živio pod Hitlerom isto tako daleko od problema vremena i svijeta kao i u republici. Nitko ne osporava da je takvo držanje mnogih Nijemaca koji su imali katedre krajnje problematično, ali bi značilo stvari nedopustivo pojednostavnjivati kad bi se Vasmera htjelo dovesti u vezu s njemačkom ratnom propagandom. Arnakis je, uostalom, zaboravio dodati da je od istog autora godine 1944., usred rata, izašla knjiga pod naslovom »Grčke posuđenice u srpskohrvatskom«!^{6d} Za koga je dakle Vasmer vršio ratnu propagandu?

Jedan pogled u Vasmerovo ominožno djelo »Slaveni u Grčkoj«^{6e} odmah će nas poučiti o tome kako Arnakis radi.

^{6b} n. d. 391. »an attitude that is the opposite of admiration«

^{6c} n. d. 396. i d. »In our days an attempt was made, by the Nazis, to revive Fallmerayer's theory when a large part of Northern Greece was taken by Bulgaria and Northwestern Greece, including the Ionian Islands, was annexed by Italy, while the rest of the country was under a harsh German and Italian occupation. It was then that Max Vasmer, Germany's leading Slavist, led the way with his study of Slav toponymics in Greece. Other authors followed suite and enemy propaganda proclaimed Greece to be a part of the vast Slav world that the Third Reich was in the process of conquering.«

^{6d} »Die griechischen Lehnwörter im Serbokroatischen«

^{6e} »Die Slaven in Griechenland«

Vasmer najprije sam izvještava da je već u godinama 1906. do 1909. stvorio plan da će se baviti slavenskim imenima mjesta u Grčkoj. Poslije 1923. počeo je istraživanjem i već je 1925. i 1927. iznio glavne rezultate svojih istraživanja pred Sasku Akademiju znanosti, odn. na beogradskom kongresu bizantologa. Rasprava je u svom definitivnom obliku podnesena već 15. II 1940. Pruskoj Akademiji znanosti. U ratnoj godini 1941. ona je, dakle, samo *štampana*.

Cilj je Vasmerove rasprave *odbijanje* upravo s lingvističkog stanovišta neodrživih Fallmerayerovih teza za koje kaže da su »uvredljive« za grčki narod. Svoje rezultate autor rezimira u ovoj rečenici: »*O nekom uništenju grčkog etničkog elementa ne može biti ni govora*«. ⁷ U toku istraživanja Vasmer se energično protivi svim diletantskim pokušajima da se preuveliča značenje i opseg slavenske imigracije i da se, uz pretpostavku »čudnih slavenskih osnovnih oblika«, kao slavenska objašnjavaju imena koja se prema strogim metodama lingvistike ne mogu izvesti iz slavenskih toponima. »Promašena su«, kaže Vasmer, »konačno i sva Fallmerayerova nastojanja da dokaže slavenski utjecaj na unutarnji jezični oblik novogrčkog.« ⁸ Ako, dakle, jedna naučna rasprava *nije* bila prikladna da služi Hitlerovim ciljevima na Balkanu, kako ih karakterizira Arnakis, onda je to bila Vasmerova. Ona završava riječima:

»Za bizantsko državničko umijeće ostat će uvijek kao slavno svjedočanstvo da su se uspjeli tako brzo osloboditi te velike opasnosti usprkos drugom, ne malom, ugrožavanju na istoku. Za otpornost grčke kulture ne manje je karakteristično što su u vrijeme najvećih potresa u matičnoj zemlji grčki svećenici pokrenuli obraćanje sjevernih Slavena na kršćanstvo i, povezano s tim, *pobjednički pohod grčkog duha* posljedice kojega su preživjele stoljeća.« (325)^{8a}

Onaj koji završava raspravu tako pravedno i s tako toplim riječima simpatije i divljenja za civilizatorsku moć grčke kulture zaista je zaslužio pravedniju i, prije svega, časniju kritiku od Arnakisove. Arnakis, koji Jenkinsa optužuje za nekorektnost, kleveće bez ikakva razloga visoko zaslužnog učenjaka, koji je gore citirane riječi objavio 1941. godine kad je Hitlerova vojska napala Grčku.⁹

Kako je površno Arnakis studirao Vasmerovo djelo, proizlazi iz slijedeće primjedbe. Arnakis tvrdi da Vasmerova rasprava iznosi samo toponime

⁷ VASMER, Max: Die Slaven in Griechenland, Berlin 1941., 325. (= Abhdlg. d. Preuss. Akad. der Wissenschaften, Phil. — hist. Kl., Jg. 1941, Nr. 12) »Von einer Vernichtung des Griechentums kann keine Rede sein.«

⁸ n. d. »Verfehlt sind schliesslich auch alle Bemühungen Fallmerayers, einen slavischen Einfluss auf die innere Sprachform des Neugriechischen zu erweisen.«

^{8a} n. d. 325. »Für die byzantinische Staatskunst wird es immer ein rühmliches Zeugnis bleiben, dass sie sich dieser grossen Gefahr trotz anderer nicht geringer Bedrohungen im Osten so schnell zu entledigen gewusst hat. Für die Zähigkeit der griechischen Kultur aber ist nicht weniger bezeichnend, dass unmittelbar nach dieser Zeit grösster Erschütterungen im Mutterlande durch griechische Geistliche die Bekehrung nördlicher Slavenstämme zum Christentum in die Wege geleitet wurde und mit ihr verbunden ein *Siegeszug des griechischen Geistes*, dessen Folgen Jahrhundert überdauert haben.«

⁹ U vezi s tim treba spomenuti da je i nedavno umrli Stilpon KYRIAKIDES smatrao da mora objaviti slična bezrazložna sumnjičenja Vasmera:

koji ništa ne kažu o socijalnom karakteru slavenskih naseobina ni o životu i običajima njihovih stanovnika. Imena mjesta što ih citira Arnakis to ne kažu, ali se historičar iz Teksasa nije potrudio da pronađe interesantnije primjere. Velika se većina imena mjesta svakako sastoji od opisa geografskih osobina okolice (Zagora, Preveza, Ostrovo) ili dolazi od imena biljki i životinja. Ali uz to Vasmer navodi i niz toponima koji bi kod pobližeg ispitivanja ipak mogli pružiti podatke o oblicima naseobina i strukturi vlasti. Kao primjere navodimo:

Βοσβοδίνα, Βοϊνίκιον, Γαρδίκιον, Γραδεμπόριον, Γραδίτσα, Γράσθανη, Γρατσανᾶ (Πρωτο)κνένζη, Μπεζάν, Μπολιάρι, Μπονδάρι. Ὀστροζήνικιον, Τσαρίτσα, Τσαρκοβίτσα, Ζουπάνιον

U vezi s odbijanjem Arnakisova difamiranja Vasmera, čini mi se da je došla zgodna prilika da se jednom drugom autoru vrati čast što su mu je oduzeli njegovi neobjektivni kritičari, naime samom Fallmerayeru.

Njegove je teorije nauka prerasla, i historičar vidi u Fallmerayerovu djelu više historijsku zaslugu što je pokrenuo diskusiju nego trajan doprinos problemu postanka novogrčkog naroda.

Nažalost su mnogi njegovi kritičari iz toga izvukli opravdanje da mu podmetnu nečiste motive i da ga okrive za protugrčki stav. Sam Arnakis piše: »Kroz gotovo cijelo 19. stoljeće nitko ne može zamjeriti Grcima što su naslućivali podmuku propagandu u Fallmerayerovoj teoriji o takozvanoj slavizaciji Grčke.« (396)^{9a}

Razumljivo je da su Grci u razdoblju nacionalizma razdraženo reagirali na Fallmerayerove teze. Onima koji se nisu naučno bavili poviješću i koji su Fallmerayerovo djelo poznavali samo po čuvenju nitko neće ništa prigovoriti. Naravno da je sasvim drugo pitanje da li su potpuno nevini historičari i literati koji su čitali Fallmerayerova djela, a ipak ga klevetali.

Onaj tko se udubi u Fallmerayerova djela te se potruđi da bude pravedan prema autoru naći će i za mnoge gorke i kritičke riječi i iza revnosti naučnog ikonoklasta autora koji ima razumijevanje za grčku nacionalnu stvar. Fallmerayer je izradio svoje teze, da bi, kao što je to sam primijetio, »prestalo idolopoklonstvo koje se još uvijek provodi s prebojadisanim mauzolejem, i da bi naše vrijeme u Morejcima voljelo i podupiralo ljudska bića, a ne djecu starih Helena.«¹⁰ Te riječi nisu upravljene protiv Grka, nego pro-

Βούλγαροι καὶ Σλάβοι εἰς τὴν ἐλληνικὴν ἱστορίαν, Solun 1946 (Ἐθνικὴ βιβλιοθήκη. Δημοσιεύματα τῆς ΕΜΣ, 5)

Naučna vrijednost tog napisa bit će jasna svakom koji pročita bilješku 3 (s. 30 i d.) Tamo se citira niz neponovivih neukusnih izjava poznatog mrzitelja Bugara Thierry-a. Kyriakides na kraju svog članka kaže o tome:

Καὶ αἱ μὲν γνῶμαι τοῦ THIERRY ὡς πρὸς τὴν καταγωγήν τῶν Βουλγάρων ἔχουσιν ἀνάγκην ἀναθεωρήσεως. Ὁ χαρακτηρισμὸς ὅμως εἶναι ἀλάθητος.

(Potcrtao G. H). I Thyerrijeva mišljenja o podrijetlu Bugara moraju se revidirati. Karakteristika je međutim bez pogreške.

^{9a} »During most of the nineteenth century one cannot blame the Greeks for suspecting insidious propaganda in Fallmerayer's theory concerning the so-called slavization of Greece.« (Arnakis, n. d. 396.)

¹⁰ FALLMERAYER, J. Phil.: Geschichte der Halbinsel Morea während des Mittelalters. Ein historischer Versuch. I, Stuttgart, Tübingen 1830, 192. »... der Götzen-dienst, den man noch immer mit einem übertünchten Mausoleum treibt, aufhöre, und unsere Zeit in den Moraiten nicht die Kinder der alten Hellenen, sondern die menschlichen Wesen lieben und unterstützen lerne.«

tiv onih filhelena koji su se u romantičnoj zaslijepljenosti interesirali za Grke samo zato što su u njima vidjeli potomke starih Grka i koji nisu bili spremni da se založe za Grke zbog njih samih, već bi se s gađenjem od njih odvrćali kad bi se suočili s realnošću.

»Stare zidine, razbijeni mramorni blokovi, prazni nadgrobnii spomenici i natpisi, — ruševine jednog propalog svijeta —, sve se to već više od sto godina s trudom i marom u Heladi skupljalo i opisivalo; ali se tamošnji ljudi, njihova fizička građa i njihove strasti kao i mjera njihova duha, njihov način stanovanja i uređivanja građanskog života, nije u klasičkoj opijenosti smatrao za vrijedan da bude predmet istraživanja.«¹¹

Fallmerayer se naprotiv razračunava sa suvremenom stvarnošću. Njegov je sud grub i jednostran:

»Prije svega nemojte doslovno shvatiti kad vam Grci pričaju o svojoj bratskoj privrženosti i sklonosti prema kraljevima i narodima latinske Evrope; njihove riječi imaju isti smisao kao kad egipatski satrap i njegov sin Ibrahim bučno objavljuju svoje poštovanje prema kršćanskom Zapadu. I ovi i oni vole naše umjetnosti samo ukoliko su pogodne za vlast i zadovoljenje fiskalnih potreba; nas same u svom srcu iskreno mrze i gnušaju nas se. Grci od stranaca ne žele ništa osim novaca da ih strpaju u džep i kralja koji bi suzbijao njihovu uzajamnu zavist i nepomirljivu neslogu.«¹² Ali odmah dodaje: »Grci, koje su stranci stoljećima smetali svojim prisustvom u njihovoj zemlji, žele konačno biti među sobom i uživati slatki osjećaj domovine koja pripada njima.«¹³

Fallmerayer opominje svoje čitaoce da se čuvaju evropskih političara, koji od Grčke žele učiniti eksperimentalno područje za civilizatorske projekte. On se boji da evropski birokrati gledaju na Grčku »kao na slučajno pronađen djelić zemlje, ako ne i kao na osvojenu zemlju koja samo treba da se podvrgne polipragmosini nivelirane Evrope.«¹⁴ Jer — nastavlja on —

¹¹ n. d. s. 11. »Altes Gemäuer, zerbrochene Marmorblöcke, leere Grabmäler und Inschriften, — Trümmer einer untergegangenen Welt—, hat man seit mehr als hundert Jahren mit Aufwand und Fleiss in Hellas gesammelt und beschrieben; allein die Menschen daselbst, ihren physischen Bau und ihre Leidenschaften, so wie das Mass ihres Geistes, ihre Art zu wohnen und das bürgerliche Leben einzurichten, hat man in classischer Berausung für unwerth gehalten, Gegenstand der Forschung zu seyn.«

¹² n. d. II, Stuttgart, Tübingen 1836, XXXVII i d. »Vor allen nehmet es nicht buchstäblich, wenn euch die Griechen von ihrer brüderlichen Anhänglichkeit und Neigung zu den Königen und Völkern des lateinischen Europa erzählen; ihre Worte haben denselben Sinn, wie wenn der Satrap von Aegypten und sein Sohn Ibrahim marktschreierisch ihre Achtung für das christliche Abendland verkünden. Beide Theile lieben nur unsere Künste, insofern sie der Herrschaft und der Befriedigung fiscalischer Bedürfnisse förderlich sind; uns selbst hassen und verabscheuen sie in ihrem Herzen aufrichtig. Die Griechen wollen von den Fremden nichts als Geld, um es in die Tasche zu stecken, und einen König, um ihren gegenseitigen Neid und ihre unversöhnliche Zwietracht niederzuhalten.«

¹³ n. d. II, s. XXXVIII. »Die Griechen, seit Jahrhunderten durch die Gegenwart der Ausländer in ihrem Lande geärgert, misshandelt und geplündert, wollen einmal unter sich selbst seyn und das süsse Gefühl einer ganz ihnen allein gehörenden Heimat geniessen.«

¹⁴ n. d. II, s. XXXVII. »... als einen zufällig aufgefundenen Erdwinkel, wovon nicht gar als ein erobertes Land, welches sich lediglich der Polypragmosyne des nivellirten Europa zu unterwerfen habe.«

»tek što je bilo izrečeno otpuštanje ovog novog carstva iz turskog državnog saveza, već se u Evropi mislilo na grčki budžet, na regrute, uniforme i porezne registre, i već se počelo izračunavati kakvi bi se upravni eksperimenti i kakve teorije o usrećavanju mogle ovdje primijeniti, i koji bi se materijalni i duhovni užici mogli izvući iz toga novog Eldorada.«¹⁵

Pravi postupak s Grcima zamišljao je Fallmerayer 1836. sasvim drugačije:

»Ako tom nesretnom narodu doista želite dobro, ne zahtijevajte zahvalnost za pomoć pruženu u nevolji i odustanite konačno od beskorisnog pokušaja da ga civilizirate na naš način, tj. da ga pretvorite u Evropljane.«¹⁶

S punim pravom može dakle autor formulirati očekivanje koje se ni do danas nije ispunilo:

»Ni strogost suda pa ni tvrdoća izraza što se tu i tamo pojavljuju na ovim stranicama neće spriječiti oštromna čitaoca da u autoru prepozna poštena i dobronamjerna prijatelja grčkog naroda. Autor je čak uvjeren da je neuvišenim prikazivanjem sudbina, postupaka i karaktera bizantskih Morejaca u najnovijoj prošlosti više pridonio grčkoj stvari nego što bi to bio učinio himnama i raznim ulagivanjima, za koje prošlost kaže da su lažni, a ni sadašnjost ih ne opravdava. Autor time ne želi nikoga kudititi, ali se želi zaštititi od krivih tumačenja nedovoljno obaviještenih entuzijasta.«¹⁷

Sigurno je da su nedovoljno obaviješteni entuzijasti i propagandisti raznih smjerova zloupotrijebili Fallmerayerove teorije za pseudonaučno fundiranje svojih pogleda i programa. Ali to se ne smije zamjeriti autoru djela jer je svaka knjiga u opasnosti da bude krivo intepretirana, zloupotrebljena i difamirana. Arnakisova izivljavanja o Vasmeru i Jenkinsu pokazuju to na način koji zastrašuje i postiđuje.

(Prevela Tamara Marčetić)

¹⁵ n. d. II, s. XIV i d. »kaum war... die Entlassung dieses neuen Reichs aus dem türkischen Staatsverbände ausgesprochen, als man in Europa schon an ein griechisches Budget, an Rekruten, Uniformen und Steuerregister dachte, und zu berechnen anfang, welche Regierungsexperimente und Beglückungstheorien man daselbst in Anwendung bringen, welche materiellen und geistigen Genüsse man aus diesem neuen Eldorado ziehen könnte.«

¹⁶ n. d. II, s. XXXVIII. »Wenn ihr diesem unglücklichen Volke aufrichtig wohl wolle, so fordert keinen Dank für die in der Noth geleistete Hülfe, und lasset endlich ab von dem nutzlosen Versuch es nach unserer Art zu civilisiren, d. i. in Europäer umzuschaffen.«

¹⁷ n. d. II, s. XXXIX. i d. »Weder die Strenge des Urtheils, noch selbst die Härte des Ausdrucks, die man hie und da im Verfolge dieser Blätter findet, wird den sinnvollen Leser abhalten, im Verfasser *einen redlichen und wohlmeinenden Freund des griechischen Volkes* zu erkennen. Derselbe ist sogar überzeugt, durch unverhüllte Darstellung der Schicksale, der Handlungen und des Charakters der byzantinischen Moraiten in der letzten Vergangenheit zur Förderung der griechischen Sache mehr beizutragen, als durch Hymnen und sinnreiche Schmeicheleien, die die Gegenwart nicht rechtfertigt und die Vergangenheit Lügen strafft. Der Verfasser will hiedurch niemand tadeln, wohl aber sich selbst vor falschen Deutungen nicht genug unterrichteter Enthusiasten schirmen.«

H I S T O R I J S K I
Z B O R N I K

Redakcioni odbor:

KONSTANTIN BASTAIĆ

IVAN KAMPUŠ

OLEG MANDIĆ

BERNARD STULLI

JAROSLAV ŠIDAK

Glavni i odgovorni urednik:

JAROSLAV ŠIDAK

IZDAJE
POVIJESNO DRUŠTVO HRVATSKE
ZAGREB